

जातकालङ्कारः

योगाध्यायः

ऋक्षेशः क्षीणवीर्यः तस्य पुंसः । २ ॥

- जन्मराश्यधिपतिः बलहीनः सन् ५/९ भावे वा यदि भवति तर्हि मनुष्यः क्रोधी भवति।
- जन्मराश्यधिपतिः लग्नाधिपेन सहितः ६/८/१२ भावे वा यदि भवति तर्हि मनुष्यः दुर्बलः=कृशकायः भवति ।
- पुरुषजातके ९/६/८ भावाधिपाः पापग्रहयुताः पापग्रहदृष्टाः वा यदि भवन्ति तर्हि तस्य पत्नी परपुरुषरता भवति, एवमेव स्त्रीजातके एतादृशे योगे सति तस्याः पतिः परस्त्रीरतः भवति ।

मातृस्थाने स्थितौ चेत् अन्यजातः ॥ ३ ॥

- जातके ६-८ अधिपौ कुजचन्द्राभ्यां युतौ लग्नात् ४ भावे यदि भवेताम् अथवा -
- जातके ९-६ अधिपौ पापग्रहेण राहुणा (केतुना वा) च संयुतौ यदि भवेतां तर्हि परपुरुषजातः भवति ।

मूर्तीशः पापयुक्तो अन्यजातः ॥ ५ ॥

- लग्नाधिपः पापयुतः सन् द्वितीयभावे यदि भवति तर्हि सः सौभाग्ययुतां स्त्रियं प्राप्नोति । एवमेव ७/६/२ भावाधिपाः पापग्रहयुताः द्वितीयभावे यदि भवन्ति तर्हि तत्पत्नी सुभगा भवति ।
- ३/७/४/१० अधिपाः लग्नाधिपेन संयुताः यदि भवन्ति तर्हि सः परपुरुषजातः इति चिन्तनीयम् ।

रोगयोगाः -

लग्नाधीशेन्दुपुत्रौ तापगण्डः ॥ ६ ॥

- जातके बुध-लग्नाधिपयोः कुज-चन्द्रयोः वा संयोगः राहुणा/केतुना सह भवति चेत् श्वेतकुष्ठरोगः स्यात् ।

	बु श रा		
ल	श्वेतकुष्ठरोगः		

ल	श्वेतकुष्ठरोगः		
			कु च रा

- जातके रविः कुजेन युतः चेत् रक्तकुष्ठरोगः, रविः शनिना युतः चेत् कृष्णकुष्ठरोगः च स्यात् ।
- जातके लग्नाधिपतिः रविणा युतः ६/८/१२ वा यदि स्यात् तर्हि तापगण्डरोगः स्यात् ।

	रक्तकुष्ठरोगः		
र कु			

	कृष्णकुष्ठरोगः		
	र श		

र च	तापगण्डः		ल

ज्ञेयश्चन्द्रेण गण्डो तन्वधीशः ॥ ७ ॥

- जातके लग्नाधिपतिः चन्द्रेण युतः ६/८/१२ वा यदि स्यात् तर्हि जलगण्डरोगः स्यात् ।
- जातके लग्नाधिपतिः कुजेन युतः ६/८/१२ वा यदि स्यात् तर्हि ग्रन्थिशस्त्रव्रणरोगः स्यात् ।
- जातके लग्नाधिपतिः बुधेन युतः ६/८/१२ वा यदि स्यात् तर्हि पित्तोद्भवः रोगः स्यात् ।
- जातके लग्नाधिपतिः गुरुणा युतः ६/८/१२ वा यदि स्यात् तर्हि आमशङ्कारोगः स्यात् ।
- जातके लग्नाधिपतिः शुक्रेण युतः ६/८/१२ वा यदि स्यात् तर्हि क्षयरोगः स्यात् ।
- जातके लग्नाधिपतिः शनिना राहुणा केतुना वा युतः ६/८/१२ वा यदि स्यात् तर्हि चौरैः/अन्त्यजैः दुःखं तदुद्भवः रोगः वा स्यात् ।

चन्द्रो मेषे वृषे वा क्रूरखेटैः ॥ ८ ॥ दृष्टश्चेद्वक्रशोफी व्रणी स्यात् ॥ ९ ॥

- कुजशनिभ्यां युतः चन्द्रः मेषे वृषे वा यदि स्यात् तर्हि श्वेतकुष्ठरोगः भवति ।
- शुक-कुज-चन्द्र-शनयः कर्काटके वृश्चिके मीने वा यदि भवन्ति तर्हि देहे असौख्यं रक्तकुष्ठरोगश्च स्यात् ।
- शत्रुक्षेत्रस्थः गुरुः शुकः वा लग्ने यदि स्यात् तर्हि मुखे रोगः स्यात् ।
- कर्क-वृश्चिक-मीनराशिषु पापग्रहाः यदि भवन्ति तर्हि लूतारव्यः रोगः कुष्ठरोगो वा भवति ।
- लग्नात् व्ययभावे गुरुः यदि स्यात् तर्हि गुप्तरोगाः भवन्ति ।
- शनिकुजौ षष्ठभावे व्ययभावे वा यदि भवेतां तर्हि शरीरे व्रणाः उद्भवन्ति ।

मेघे मीने कुलीरे भूमिजश्चेत्तथैव ॥ १० ॥

- मेघे मीने कर्के मकरे वृश्चिके वा लग्नात् नवमभावे पापयुक्तौ शनिचन्द्रौ यदि भवेतां तर्हि मनुष्यः एकपादविहीनः अथवा विकलगतिः भवति।

		ल	
श च			
कु			

- जातके लग्नस्थं चन्द्रं शनिं वा सप्तमदृष्ट्या कुजः यदि पश्यति तर्हि मनुष्यः बुद्धिहीनः भवति। तथैव रविचन्द्रयोः मध्ये कुजः यदि भवति तर्हि अपि बुद्धौ वैकल्यम् आगच्छति ।

		ल च	
	कु		

		ल श	
	कु		

	च	कु	र

प्रालेयांशौ तनुस्थे पीडितौ वा ॥ ११ ॥

- लग्ने चन्द्रः, लग्नात् दशमे बलिष्ठः शनिः, दशमस्थितस्य शनेः उपरि बुधस्य पूर्णदृष्टिश्च यदि स्यात् तर्हि मनुष्यः बुद्धिमान् स्यात्।

		ल च	
श			
			बु

- लग्नस्थं कुजं चन्द्रं वा बुधः पूर्णदृष्ट्या यदि पश्यति तर्हि बुद्धिहीनता आगच्छति । अथवा चन्द्रः लग्नाधिपश्च कुजेन यदि पीडितौ तर्हि मनुष्यः बुद्धिहीनतां प्राप्नोति ।

		ल कु	
	बु		

	कु	ल	
		च शु	

लग्नस्थे रौहिणेये कृष्णापित्ती सकम्पः ॥ १२ ॥

- लग्ने चन्द्रः, लग्नात् षष्ठभावे तत्रापि एकस्मिन्नेव अंशे पापदृष्टौ (शुभदृष्टिरहितौ च) रविशनी यदि भवेतां तर्हि मनुष्यः बुद्धिहीनः भवति।

		ल च	
	बुद्धिहीनः		कु
		र श	

- षष्ठाधिपः रविः पापयुतः सन् चतुर्थभावे यदि स्यात् तर्हि हृद्रोगी भवति।
- षष्ठाधिपः गुरुः शनिः वा पापयुतः सन् चतुर्थभावे यदि स्यात् तर्हि कृष्णापित्तरोगी भवति।

ल			र श
	हृद्रोगी		

	कृष्णापित्तरोगी		ल
		गु कु	

	कृष्णापित्तरोगी		
			ल
	श कु		

दुष्टैर्वा पीडितः सन् नरो दुःखभागी ॥ १३ ॥

- दुष्टैः पीडितः सन् सकम्पः भवति इति पूर्वश्लोकेन अन्वयः । अर्थात् लग्नाधिपः पापग्रहैः यदि पीडितः भवति तर्हि मनुष्यः भीतः भवति ।
- कुज-गुरु-शनयः लग्नात् चतुर्थभावे यदि भवन्ति तर्हि हृद्रोगः व्रणः वा भवति ।
- जातके लग्नात् चतुर्थे कुजः, पञ्चमे रवि-बुध-राहवः, अष्टमे शनिश्च यदि स्यात् तर्हि मनुष्यः दुःखी भवति

		श	
	सकम्पः / भीतः		लग्नम्
कु	च	र	

	हृद्रोगी		
			ल
	कु गु श		

श	दुःखी		लग्नम्
	र बु रा	कु	

पश्येतां कामदृष्ट्या प्रपश्येत् ॥ १५ ॥

- कुज-बुधौ सप्तमदृष्ट्या परस्परं यदि पश्यतः तर्हि जातः उन्नतकायः = उन्नतशरीरः भवति ।
- रवि-कुज-शनयः चन्द्रं यदि पश्यन्ति तर्हि जातः शान्तस्वभावः भवति ।

	बु		
	उन्नतशरीरः		
		कु	

	कु		
	शान्तः		च
र			
		श	

- यदि क्षीणचन्द्रः कुजेन सहितः (यस्मिन् कस्मिन् वा राशौ) भवति तर्हि जातः पापकर्मरतः स्यात् ।
- लग्नस्थः बुधः सप्तमदृष्ट्या गुरुं यदि पश्यति तर्हि हास्यासक्तः भवति ।

	पापी		
	कु च	र	

गु			
	हास्यकारः		
			ल बु

हास्यासक्तः सभौमे वीर्यवत्खेटदृष्टाः ॥ १६ ॥ (हास्यासक्तः इति पूर्वश्लोकेन सह अन्वयः)

- कुज-बुधौ शुभग्रहराशौ अथवा शनेः राशौ रविदृष्टौ भवतः चेत् हास्यकलानिपुणः = comedian भवति ।

कु बु			

कु बु			
			र

- त्रिकस्थः चन्द्रः शुक्रं यदि पश्यति तर्हि विस्मयालुः=आश्चर्यजनकः=Magician भवति ।
- कुज-बुध-चन्द्राः बलिष्ठैः ग्रहैः दृष्टाश्चेत् जातः वाग्मी भवति ।

		च	
	विस्मयालुः		
ल	शु		

च			
	वाग्मी		गु
बु			
र शु	कु		श

व्यभिचारियोगाः - “शुक्रज्ञौ द्यूनयातौ भार्गवे हि” ॥ १७ ॥

- जन्मकाले बुध-शुक्रौ ७/८/१० वा यदि भवतः तर्हि -
- जन्मकाले कुज-शुक्रौ ४/७/१० वा यदि भवतः तर्हि -
- चन्द्रात् दशमे, शनेः चतुर्थे च शुक्रः यदि स्यात् तर्हि -
- बुध-शुक्र-शनयः ७/१० वा यदि भवन्ति तत्र शुक्रः स्वक्षेत्रे यदि स्यात् तर्हि मनुष्यः व्यभिचारी भवति ।

	बु शु		
	व्यभिचारी		
			ल

	कु शु		
	व्यभिचारी		
		ल	

	श		
	व्यभिचारी		शु
		च	

		बु शु श	
	व्यभिचारी		
	ल		

मन्दे नकेऽल्पभाषी पापखेटैः ॥ २१ ॥

- जन्मकाले शनिः मकरराशौ यदि स्यात् तर्हि मनुष्यः अल्पभाषी भवति ।
- षष्ठाधिपः चन्द्रः अदृश्यचक्रार्धे अथवा षष्ठाधिपः चन्द्रः पापयुतः चेत् नेत्रयोः (तिलमशकादि) चिह्नं भवति ।

	च		
ल	नेत्रयोः चिह्नम्		

ल	नेत्रयोः चिह्नम्		
		च श	

- शुक्रदृष्टिरहितं क्षीणं चन्द्रं शनिः पश्यति चेत् मनुष्यः अल्पनेत्रः स्यात् ।
- कर्कराशिस्थितं चन्द्रं ७ – १० भावस्थिताः पापग्रहाः पश्यन्ति चेत् अल्पनेत्रः नेत्ररोगी वा स्यात् ।

र	च	शु	
श	अल्पनेत्रः		

	कु श		
	अल्पनेत्रः		च
र बु			

स्यान्नूनं चाल्पनेत्रः भार्गवे क्रूरदृष्टे ॥ २२ ॥ (स्यान्नूनं चाल्पनेत्रः इति पूर्वेण श्लोकेन सम्बन्धः)

- गुरुशुक्रौ लग्नभावस्थितं कुजं चन्द्रं वा पश्यतः चेत् मनुष्यः काणः=एकनेत्रहीनः=एकस्मिन् नेत्रे दृष्टिहीनः भवति ।

	काणः		ल कु
गु शु			

	काणः		ल च
गु शु			

- जातके सूर्यात् अग्रभागे कुजः=सूर्यस्फुटात् अग्रभागे कुजः (अल्पैः दिनैः अन्तरे सूर्यसान्निध्यात् कुजः यदि अस्तं गच्छति) यदि स्यात् तर्हि मनुष्यस्य नेत्रयोः दृष्टिशक्तिः अल्पा भवति ।
- एवमेव सूर्यात् अग्रभागे बुधः यदि स्यात् तर्हि नेत्रयोः तिलमशकादि चिह्नं भवति ।

			र २८°
			कु २°

			र २८°
			बु २°

नेत्रे पीडाश्रुपातात् व्याधियुक्तः ॥ २३ ॥

- जातके लग्ने अष्टमे वा पापदृष्टः शुक्रः यदि स्यात् तर्हि अश्रुपातात् नेत्रपीडा भवति ।
- चन्द्रकुजौ एकस्मिन् नवांशे यदि भवेतां तर्हि नेत्रयोः चिह्नं भवति ।

	ल	कु	
श	नेत्रपीडा		
	शु		

	नेत्रयोः चिह्नम्		
		च ८° कु ७°	

- पापदृष्टः पापयुतः वा रविः ५/९/१२ भावे वा यदि स्यात् तर्हि दृष्टिशक्तिः अल्पा भवति।
- पापदृष्टः पापयुतः वा शनिः ५/९/१२ भावे वा यदि स्यात् तर्हि व्याधियुक्तः भवति।

र	दृष्टिशक्तिः		कु
	अल्पा (१)		
		ल	

			र कु
	दृष्टिशक्तिः		
	अल्पा (२)		
		ल	

	श	ल	
	व्याधिः (१)		
		कु र	

		ल	
	व्याधिः(२)		
			श कु

चन्द्रं पृष्ठोदयस्थम् पूरुषः स्यात् ॥ २४ ॥

- पृष्ठोदयराशिस्थितं चन्द्रं लग्नात् चतुर्थभावस्थितः शनिः यदि पश्यति –
- लग्नाधिपतिः मेषराशौ यदि स्यात् - तर्हि मनुष्यः वामनः=ह्रस्वशरीरः भवति।
- जलचरराशिस्थः चन्द्रः शनिना संयुतः सन् लग्नात् द्वितीयभावे यदि स्यात् अथवा रविः लग्नभावे यदि स्यात् तर्हि मनुष्यः दद्गुरोगेण = कुष्ठरोगेण पीडितः भवति ।

		च	
	वामनः		
			ल
	श		

	शु	ल	
	वामनः		

च श			
ल	दद्गुरोगः		

			ल र
	दद्गुरोगः		

दृष्टे क्रूरैर्न सौम्यैः हर्षहीनः ॥ २५ ॥

- शुभग्रहदृष्टिरहितं लग्नाधिपं षष्ठाधिपं सप्तमाधिपं वा चन्द्रं पापग्रहाः यदि पश्यन्ति तर्हि प्लीहारोगः=उदरसम्बन्धिरोगः भवति ।

।

	कु		
र	प्लीहारोगः		ल
	च		श

ल	प्लीहारोगः		
च			
	श	कु	र

र			च
	प्लीहारोगः		
ल			
श कु			

- पापदृष्टः शनिः लग्नात् चतुर्थभावे यदि स्यात् तर्हि दृष्टिहीनः भवति ।
- लग्नाधिपः शनिः पापग्रहैः पीडितश्चेत् मनुष्यः दुःखी भवति ।
- पापदृष्टः शनिः लग्नभावे यदि स्यात् तर्हि मनुष्यः प्लीहारोगी दुःखी च भवति ।

	श		
	दृष्टिहीनता		
लग्नम्			
		र कु	

रा च	श	कु	
ल	दुःखी		
र			

	ल श		
	प्लीहारोगी दुःखी		
कु	च		
		र	च

क्रूराः केन्द्रालयस्थाः भुजेऽङ्गौ ॥ २६ ॥

- यदि पापग्रहाः लग्नात् केन्द्रभावे भवन्ति तर्हि शरीरे अङ्गवैकल्यम् आगच्छति ।
- रविचन्द्रौ एकस्मिन् केन्द्रभावे यदि भवेतां तर्हि अपि अङ्गवैकल्यं चिन्तनीयम् ।
- लग्नभावस्थितं शुक्रं शनिः यदि पश्यति तर्हि कटिप्रदेशे वेदना वैकल्यं वा भवति ।

	श		
	अङ्गवैकल्यम्		ल कु
र बु च			

	अङ्गवैकल्यम्		लग्नम्
		र च	

	श		ल शु
	कटिवेदना		

- लग्नात् चतुर्थभावे शुक्रः यदि स्यात्, अन्यतमे भावे गुरुशनी यदि स्यातां तर्हि कटिप्रदेशे वेदना भवति ।
- लग्नात् चतुर्थभावे शुक्रः यदि स्यात्, अन्यतमे भावे गुरुकुजौ यदि स्यातां तर्हि हस्ते वेदना भवति ।
- लग्नात् चतुर्थभावे शुक्रः यदि स्यात्, अन्यतमे भावे गुरुबुधौ यदि स्यातां तर्हि पादयोः वेदना भवति ।

			ल
	कटिवेदना		
गु श			
			शु

	शु		गु कु
	हस्तवेदना		
ल			

शु	पादवेदना		
	ल	गु बु	

आयुःपुण्याधिनाथौ वैरिरन्ध्रालयस्थाः ॥ २७ ॥

- जातके अष्टम-नवमाधिपौ पापग्रहस्थितराशितः चतुर्थभावे पापग्रहेण च युतौ चेत् जङ्घाप्रदेशे वैकल्यं भवति ।
- लग्नात् षष्ठभावे रवि-कुज-शनि-राहवः यदि भवन्ति तर्हि जङ्घाप्रदेशे =जान्वधोभागे कर्मकाले ? वैकल्यं भवति
- लग्नात् षष्ठाधिपः, शनिश्च पापदृष्टौ व्ययभावे भवतः चेत् अपि जङ्घाप्रदेशे वैकल्यं भवति ।

	जङ्घावैकल्यम्		कु
ल		र च श	

	र कु श रा		
	जङ्घावैकल्यम्		
	ल		

		कु	
	जङ्घावैकल्यम्		
ल	शु श		

- लग्नात् ६/८ भावे वा रवि-शनि-बुधाः यदि भवन्ति तर्हि हस्तयोः पीडा भवति ।

			ल
	हस्तवेदना		
	र श बु		

			ल
	हस्तवेदना		
र श बु			

स्यादार्तिः पञ्चशाखे मेषसिंहालिन्क्रे ॥ २८ ॥ (स्यादार्तिः पञ्चशाखे इति पूर्वेण श्लोकेन अन्वयः)

- लग्नात् दशमभावे शनि-शुक्रौ भवतः चेत् नपुंसकः स्यात् ।
- शुक्रस्थितराशितः ६/१२ भावे वा शनिः चेत् नपुंसकसदृशः भवति।

	नपुंसकः		
ल			शु श

		श	
	नपुंसकसदृशः		
शु			

	नपुंसकसदृशः		
शु	श		

- लग्नात् नवमाधिपः मेषे सिंहे वृश्चिके मकरे वा भवेत्, तथा च सिंहाराशिस्थः चन्द्रः सप्तमस्थं कुजं पश्येत् । एतादृशे योगे जातः काणः भवति ।
- लग्नात् नवमाधिपः मेषे सिंहे वृश्चिके मकरे वा भवेत्, तथा च कर्कराशिस्थः रविः सप्तमस्थं कुजं पश्येत्। तदा जातः काणः भवति ।

कु	काणः		
		च	
	शु		ल

	काणः		र
कु			बु
		ल	

अन्योन्यं पश्यतश्चेत् क्लीबयोगाः षडेते ॥ २९ ॥ एते षट् क्लीबयोगाः अन्योन्यं यदि पश्यतः शशिरवी – (बृहज्जातकम्- अ.४, श्लो.१३) इत्यत्र व्याख्याताः एव ।

क्रूरैर्दृष्टे विलम्बे बन्धनं नुः ॥ ३१ ॥

- मेषः वृषः धनुः वा यदि लग्नम्, तत् लग्नं पापग्रहः यदि पश्यति तर्हि दन्तेषु विकृतिः=असमानता=वक्रत्वं संभवति।

	ल		
श	विकृतदन्तः		
		कुर	

		ल	
	विकृतदन्तः		
			श
	र	कु	

श			र
	विकृतदन्तः		
ल			कु

- वृषः धनुः वा यदि लग्नम्, तस्मिन् लग्ने यदि पापग्रहः तर्हि मनुष्यः खल्वाटः=खलतिः=शिरसः मध्यभागे केशविहीनः भवति।

		ल कु	
	खल्वाटः		

	खल्वाटः		
ल कु			

- लग्नात् २,५,९,१२ भावेषु पापग्रहाः भवन्ति चेत् मनुष्यः कारागृहवासी भवति ।
- मेषः वृषः धनुः वा यदि लग्नम्, लग्नात् २,५,९,१२ भावेषु पापग्रहाः यदि भवन्ति तर्हि रज्जुकृतबन्धनयोगः वक्तव्यः।

च			कु
ल	बन्धनप्राप्तिः		
र बु			
		श	

च	ल	र बु	
	रज्जुकृतबन्धनयोगः		
			कु
श			

दुर्गन्धिर्दानवेज्ये स्याद्विगन्धिः ॥ ३२ ॥

- शुक्रः शनेः राशौ=मकरे कुम्भे वा यदि स्यात् -
- लग्नात् षष्ठाधिपतिः मिथुने कन्यायां मकरे वा यदि स्यात् -
- लग्नात् केन्द्रभावे बुधस्य राशौ = मिथुने कन्यायां वा बुध-शुक्रौ यदि भवेतां – तर्हि जातस्य शरीरात् सर्वदा दुर्गन्धिः आगच्छति।

शु	दुर्गन्धिः (शरीरे)		

ल	दुर्गन्धिः (शरीरे)		
च			

	दुर्गन्धिः (शरीरे)		
ल			बु शु

- शुक्रः शनिश्च स्वक्षेत्रादिषु स्थितौ अथवा मेषराशौ लग्नं चन्द्रश्च यदि स्यातां तर्हि मुखात् दुर्गन्धिः आगच्छति ।

	दुर्गन्धिः (मुखे)		
श ३°			
		शु २°	

	ल च		
	दुर्गन्धिः (मुखे)		

एवं ग्रहाणां सदसत्फलानाम् प्रविचार्य नूनम् ॥ ३३ ॥

एवं ज्यौतिषिकैः जातके सदसत्फलदायकानां ग्रहाणां योगात् शुभम् अशुभं वा फलं सम्यग् विचार्य (योगकर्तृणां ग्रहाणां बलम्, तेषां दशान्तर्दशाकालं च ज्ञात्वा) वक्तव्यम् ।

॥ इति योगाध्यायः चतुर्थः